

ο Μάριο Τρόντι, τα κινήματα ΚΑΙ Η ΠΡΟΙΚΑ ΜΑΣ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ!

Στις 30 του περασμένου Ιουνίου στη Θεσσαλονίκη πραγματοποιήσαμε μια εκδήλωση, με την υποστήριξη του αγαπητού antifa selanik, η οποία είχε τίτλο «Ποιος θα πληρώσει τη νύφη; Έθνος, οικογένεια και καπιταλισμός στη μεταπολίτευση». Η εκδήλωση στην ουσία παρουσίαζε ένα κείμενο με εστίαση στην ιστορικο-πολιτική σημασία του θεσμού της προίκας, κομμάτι από το φρέσκο βιβλιαράκι του antifa negative με θέμα *Μεταπολίτευση: το κράτος, η αριστερά και εμείς*. Είμαστε σίγουροι ότι διαβάζοντας αυτό το περιοδικό (τεύχος 28) –και ακόμη αναλυτικότερα στο βιβλίο– έχετε δει περί τίνος πρόκειται. Αλλά ας τα πούμε και εδώ λιγάκι συνοπτικά.

Το κείμενο αυτό επιδιώκει μια πρωτότυπη επισκόπηση του γυναικείου κινήματος της περιόδου 1970-1980 στην Ελλάδα αποφεύγοντας να προχωρήσει σε μια αφηρημένη μνολογία για τα κινήματα της μεταπολίτευσης αλλά και σε μια αναφορά στο έργο αυτών των κινήματων πλήρως αποκομμένη από την πολιτική συγκυρία και την οικονομική πραγματικότητα της εποχής τους. Κατά την προσφιλή, κυρίαρχη σήμερα εξέταση της ιστορίας, το κίνημα αυτό ήταν ένα κίνημα ταυτότητας χτισμένο εξολοκλήρου πάνω στη γυναικεία ταυτότητα που κέρδισε πολλούς αγώνες και κατάφερε να κάνει ορατές τις γυναίκες και τα αιτήματά τους στην Ελλάδα. Ενώ αυτό όμως ήταν τόσο πετυχημένο στα κεκτημένα του, από τη μια οι επόμενες γενιές ήταν ανάξιες της κληρονομιάς εκείνου του κινήματος και από την άλλη το κακό (δεξιό) κράτος που εντωμεταξύ ήσυχο παραμόνευε, κατάφερε να αφομοιώσει αυτά τα κεκτημένα προς όφελός του και μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις άρχισε να καταστρατηγεί και να παίρνει πίσω τα δικαιώματά μας. Απέναντι σε αυτή την ερμηνεία των πραγμάτων, εμείς δεν προσπαθήσαμε να προτάξουμε –όπως γινόταν συνήθως στον αντιεξουσιαστικό χώρο– μια πιο ριζοσπαστική ερμηνεία τους. Αντιθέτως, είπαμε να σκαλίσουμε τα πράγματα λιγάκι παραπάνω. Αφενός γιατί αναρωτιόμασταν με καχυποψία γιατί αυτό το πετυχημένο κίνημα εμφανίστηκε σαν διάττοντας αστέρας από τα σκοτάδια της Χούντας και καταπνίγηκε αμέσως μετά από την ομίχλη της κρατικής αριστεράς. Αφετέρου γιατί το σχήμα περί αφομοίωσης των ριζοσπαστικών αιτημάτων και κινήματων μάς φαινόταν από παλιά λιγάκι μπόσικο. Αναγκαστικά, έπρεπε να θίξουμε τις ιερές αγελάδες της μεταπολίτευσης. Γιατί, είπαμε ότι, σοβαρή κριτική στο κράτος μας δεν μπορείς να κάνεις αν δεν ασχοληθείς και με τους θεμέλιους μύθους του.

Το να ξεδιαλέξουμε το ζήτημα της προίκας και της κατάργησής της από τα τόσα που τέθηκαν από το γυναικείο κίνημα της μεταπολίτευσης (εκτρώσεις, βιασμός, σεξουαλικότητα κτλ) δεν ήταν τυχαίο. Η προίκα είναι ένα μερικό ζήτημα, ένα από τα πολλά, που όμως σου επιτρέπει μια γενική θέαση τόσο στο σύνολο των στρατηγικών καταπίεσης των γυναικών όσο και στα αιτήματα που έβαλε μπροστά το πετυχημένο κίνημα. Όπως συνειδητοποιήσαμε από τη δική μας έρευνα, η προίκα εξυπηρετούσε σαν ένα είδος κεφαλαίου (λεφτά, χωράφι, σπιτάκι) που αναπαρήγαγε για αιώνες όχι μόνο την υλική διάσταση της καταπίεσης των γυναικών από τους άνδρες αλλά και την ταξική διαστρωμάτωση των κοινωνιών στις οποίες εφαρμοζόταν. Μία κόρη πουλιόταν σε έναν γάμο με μεγαλύτερο ή μικρότερο αντίτιμο και έπειτα υπεύθυνος για αυτήν ήταν υποτίθεται ο σύζυγός της, αρχηγός της οικογένειας, που παραλάμβανε το βάρος της ύπαρξής της από τον πατέρα της. Από την άλλη, ενώ οι οικογένειες της εργατικής τάξης συχνά δεν έδιναν προίκα παρά ίσως σε συμβολικό ή ελάχιστο επίπεδο (απ' τα γνωστά σεμεδάκια μέχρι τα σεντόνια), για τους μικροαστούς που θέλανε να ανελιχθούν και για τους πάνω από αυτούς η προίκα δεν ήταν καθόλου συμβολική αλλά γινόταν μέρος περίτεχνων οικονομικών υπολογισμών. Ο γάμος πέρα από συμφωνία ενώπιον Θεού και Ανθρώπων, ήταν βασικά μια συμφωνία ενώπιον του κόσμου του κεφαλαίου, δηλαδή μια οικονομική-εμπορική συμφωνία. Με δυο λόγια, η προίκα ήταν ένα μοντέλο που συνόδευε την παραγωγική δραστηριότητα της πυρηνικής οικογένειας.

ΕΚΔΗΛΩΣΗ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ποιος θα πληρώσει τη νύφη; ΕΘΝΟΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ

Στην ελληνική κοινωνία οι οικογενειακές σχέσεις συχνά θεωρούνται ότι αφορούν απλά προσωπικά ζητήματα. Τα εν οίκω μη εν δήμω που στις καλές τους περιλαμβάνουν έρωτα και αγάπη, και στις κακές τους φόβο και μίσος. Σαν με έναν μαγικό τρόπο οι υλικές βάσεις αυτών των σχέσεων να έχουν ξεχαστεί. Σαν να μην ρυθμίζονται για αιώνες από νόμους συμβάλα, ρήτραις και συμφωνίες, όπως όταν ίσχυε ακόμη, για παράδειγμα, ο θεσμός της προίκας!

Αλλά τάχα τι συνέβη και μετά την κατάργηση της προίκας. Και γιατί είναι καν αυτό ενδιαφέρον να συζητηθεί σήμερα. Πρώτα-πρώτα, γιατί εκείνες οι παλιές νύκες του κρατικού φεμινισμού, όπως η κατάργηση της προίκας, μας έμαθαν έναν τρόπο για να συζητάμε και εμείς σήμερα το ζήτημα «φύλου». Η προίκα βέβαια είναι ένα μόνο μέρος της άλης συζήτησης. Επιστρέφοντας ωστόσο σε αυτόν θα προσπαθήσουμε να αναπτύξουμε σε πε-

ρίεργα και πρωτακουστά ερωτήματα τύπου: -Ποια ήταν ακριβώς η υλικότητα του γάμου στην Ελλάδα; -Πώς συνδέθηκε αυτή με τα παραγωγικά μοντέλα που εφαρμόζονταν και εφαρμόζονται έκτοτε; -Τι ρόλο παίζει η ιδεολογία και η μνήμη με το στήσιμο του «καλού» κράτους πρόνοιας το 1980; -Τελικά «κρατίζεται» ενόψει του μαζικού μας εγκλημασιού στα χρόνια της «πανδημίας», πώς και άνθισε εκ νέου ο κρατικός φεμινισμός;

Τα περίεργα ερωτήματα που φωτίζουν το παρελθόν μπορεί καμιά φορά να φανούν ιδιαίτερα ωφέλιμα! Ειδικά σε θεσοκρίτες εποχές σαν τις δικές μας! Ψηλέμα, για να φτιάξουμε γνώμες για το σήμερα, όχι μόνο για την οικογένεια αλλά για τη συνολική μας κατάσταση, υλική και διανοητική.

**ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 30/06/23
ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ - ΑΦΘ - 19:00**

Το γυναικείο κίνημα του 1970 δεν εμφανίστηκε από τον ουρανό. Οι μάζες του βγήκαν από τα σπλάχνα της αδιάκοπης καθημερινής πάλης εκατομμυρίων γυναικών που υπέμεναν επί δεκαετιές όχι μόνο την πειθάρχηση του φύλου, του βιασμού, του κλεισίματος στην κουζίνα αλλά και την πειθάρχηση του ενός μισθού στο σπίτι. Του μισθού του πατρός τους ή του άνδρός τους! Αυτή η αδιάκοπη καθημερινή πάλη που εκφράζεται διά των απλών διαθέσιμων ατομικών μέσων, όπως είναι η ένταση μέσα στην ελληνική οικογένεια την οποία γνωρίζουμε όλοι μας πολύ καλά, με την πτώση της Χούντας βρήκε συλλογικούς εκφραστές τους πολιτικούς φορείς της εναντίωσης στα «παλαιά ήθη». Τα κόμματα της αριστεράς, αντιλαμβανόμενα την υπόγεια αυτή ένταση και την αύξηση του ενδιαφέροντος για το «γυναικείο ζήτημα», δεν έχασαν την ευκαιρία να φτιάξουν γυναικείες οργανώσεις, αφενός για να προσεταιριστούν αυτές τις γυναίκες, αφετέρου για να ελέγξουν καλύτερα και τις δικές τους γυναίκες. Εκεί, στα πάνω πατώματα του γυναικείου κινήματος, πολιτικοποιήθηκαν γυναίκες μιας διαφορετικής ταξικής καταγωγής (στην αριστερά το λένε «μόρφωσης») αλλά –το σημαντικότερο– και γυναίκες που γνώριζαν το επίδοκο της εποχής, πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά, έχοντας μεγαλώσει για χρόνια μέσα στην αριστερά που έγινε κράτος. Έτσι ωρίμασε το αίτημα για την κατάργηση της προίκας. Ταυτόχρονα αυτό ήταν μια εποχή τόσο σε επίπεδο διεθνούς όσο και εθνικού καπιταλισμού που οι «ώριμες συνθήκες» όχι μόνο επέτρεπαν αλλά και επέβαλαν το αίτημα περί κατάργησης της προίκας να δικαιωθεί! Η ενεργειακή κρίση του 1970 είχε βαρέσει για τα καλά το ελληνικό κράτος. Το

τελευταίο ανέβηκε με την «κρίση», δηλαδή την γενναία μείωση των μισθών που είχε δώσει, αλλά εντωμεταξύ σκεφτόταν πώς να αυξήσει την παραγωγικότητα όσων εργαζόνταν, αυξάνοντας την παραγωγική του βάση και αυξάνοντας τη φορολογία.

Πράγματι, ήδη από το 1974 το κράτος άρχισε να ζητάει γυναίκες στη δούλεψή του και για τα αφεντικά του. Οι λόγοι περί του «ωραίου φύλου» που πρέπει να σεβόμαστε άρχισαν να πυκνώνουν από τα επίσημα χείλη. Επιτροπές γυναικών του ΠΑΣΟΚ άρχισαν να διαβουλεύονται με σκοπό την κατάρτιση της προίκας και της φορολογικής της προστασίας, που μέχρι τότε επέτρεπε να δημιουργείται αυτό που αργότερα, στην κρίση του 2010-2012, μάθαμε να λέμε «λίπος», σε άπταιστα οικονομικά. Το επάγγελμα «οικιακά», το οποίο δήλωναν εκατομμύρια γυναίκες για χρόνια, θεωρήθηκε αναχρονιστικό. Θεωρήθηκε ότι εξυπηρετούσε έναν παλιό τρόπο ζωής και σκέψης. Ελληνικές ταινίες άρχισαν να πυκνώνουν στους δέκτες των τηλεοράσεων, όπου σατιρίζονταν οι άλλοτε στυλοβάτες της ελληνικής οικογένειας, οι οποίοι δεν ήθελαν οι γυναίκες τους να «ξεπορτίζονται». Ένας παράδοξος κρατικός φεμινισμός της κακιάς ώρας άρχισε να ξεπροβάλλει από παντού. Και, ω του θαύματος, οι καλές κυρίες των άνω στρωμάτων των γυναικείου κινήματος (που ήταν και των άνω στρωμάτων της μεσαίας τάξης και έπειτα του νέου αριστερού κράτους) γνώριζαν από τα μέσα πως είχε φτάσει πια ο καιρός να καταργηθεί η προίκα. Έτσι ωρίμασαν οι συνθήκες για το κίνημα. Το οποίο είχε τα πάνω και τα κάτω πατώματά του. Τα υπόλοιπα θα τα διαβάσετε και στο έντυπο. Θα τα ακούσετε πιθανόν και στην προσεχή εκδήλωση στην Αθήνα.

Κατά τα άλλα, η εκδήλωση στη Θεσσαλονίκη πήγε πολύ καλά! Κάτι παραπάνω από 50 άτομα μας τίμησαν με την παρουσία τους στη ζεστή Θεσσαλονίκη, Παρασκευή απόγευμα, αντί να πάνε για μπάνιο. Όπως σε κάθε εκδήλωση που έχει κάποιου είδους ιστορική ματιά βέβαια, έστω και πρόσφατη όπως αυτή των δεκαετιών 1970-1980, η συζήτηση που ακολούθησε ασχολήθηκε αρκετά με τα εργαλεία, τις μεθόδους και τα συμπεράσματα της εισήγησης. Αξίζει να περιγράψουμε εδώ μία ένσταση που είχαμε στην εκδήλωση γύρω από το πολιτικό νόημα όσων λέμε. Όχι μόνο γιατί ήταν η μόνη ένσταση και συνεπώς αξίζει λίγο χώρο. Αλλά και γιατί ο μακρινός απόηχος αυτής της ένστασης οφείλεται σε έναν άνθρωπο που ήταν μέρος του ρεύματος της αυτονομίας τη δεκαετία του 1960 στην Ιταλία και ο ίδιος πέθανε έναν μήνα μετά την εκδήλωση στη Θεσσαλονίκη.

Αναφερόμαστε βέβαια στον Μάριο Τρόντι που στις 7 Αυγούστου πέθανε 92 χρονών σε ένα χωριό έξω από τη Ρώμη. Ο Μάριο Τρόντι συμμετείχε στο πολιτικό ρεύμα του εργατισμού και εξέφρασε τις γνώμες του με βάση τις εμπειρίες του από την ταξική πάλη στην Ιταλία της δεκαετίας του 1960 στο περιοδικό *Κόκκινα Τετράδια* (*Quaderni Rossi*), όπου παρέμεινε μεταξύ 1961 και 1963, και στο πλέον γνωστό βιβλίο του *Εργάτες και Κεφάλαιο* (*Operaia e Capitale*) που εξέδωσε το 1966. Το 1964 ο Τρόντι διαφωνώντας με τους συντρόφους του στα *Κόκκινα Τετράδια*, δημιούργησε το περιοδικό *Εργατική Τάξη* (*Classe Operaia*) μαζί με τον Τόνι Νέγκρι και άλλους, με σκοπό να φτιαχτεί μια νέα επαναστατική οργάνωση. Έναν μόλις χρόνο αργότερα το σχέδιο δεν πήγε και τόσο καλά. Ο Τρόντι επέστρεψε στην έδρα του στο πανεπιστήμιο της Σιένα και στο Κομμουνιστικό Κόμμα Ιταλίας όπου είχε πολιτικοποιηθεί πιτσιρικάς. Εκεί τον ακολούθησαν και άλλοι από το *Classe Operaia*. Ένας από αυτούς, ο Massimo Cacciari, έγινε αργότερα δήμαρχος της Βενετίας και ο ίδιος ο Τρόντι εκλέχθηκε βουλευτής το 1992. Από το 2003 ως το 2015 υπήρξε πρόεδρος του Κέντρου για τη Μεταρρύθμιση του Κράτους ενώ τον Φεβρουάριο του 2023, όπως γράφει σε ένα επικείμενο σημειώματά του ο Σέρτζιο Μπολόνια, ο Τρόντι δώρισε την ακίνητη περιουσία του στα αρχεία της ιταλικής βουλής,

ένα ίδρυμα στο οποίο από τον Οκτώβριο του 2022 προέδρευε ένας παλιός πολιτικός του φασισμού, ο Ignazio Benito La Russa. [1] Όσο για το περιοδικό *Εργατική Τάξη*, διαλύθηκε και αυτό ήδη από το 1966.

Τι δουλειά έχουμε εμείς με όλα αυτά μπορεί εκ πρώτης όψεως να μην είναι προφανές. Θα συνεχίσουμε όμως μέσω του επικηδίου του Τρόντι. Γράφει εκεί ο Μπολόνια ότι στην προσέγγιση των εργατιστών, η σχέση μεταξύ τάξης και οργάνωσης, εργατικής τάξης και κόμματος, τίθεται συνεχώς υπό διερώτηση από τους ταξικούς αγώνες. Η εργατική τάξη βρίσκει την ταυτότητά της μόνο όταν έρχεται σε σύγκρουση με το κεφάλαιο. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνει την αυτονομία της. Η συλλογική γνώση που αναπτύσσει της επιτρέπει να καθορίσει τόσο τις μορφές της οργάνωσής της όσο και τη στρατηγική της. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970 αυτός οι απόψεις, εμπειρικά διαπιστωμένες από το ιταλικό εργατικό κίνημα στη δεκαετία του 1960, έπαιξαν έναν πολύ σημαντικό ρόλο όχι μόνο για τη συγκρότηση του ιταλικού αυτόνομου μαρξισμού αλλά συχνά ξεπέρασαν και τα όρια της χώρας αυτής. Το πιο γνώριμο και κλασικό παράδειγμα είναι ότι οι ιδέες του εργατισμού μετακόμισαν στην Ελλάδα μέσω των διάφορων φοιτητών στην Ελλάδα και εργατών που κατά τη διάρκεια της Χούντας βρίσκονταν στην Ιταλία. Η συζήτηση περί της ριζοσπαστικής φεμινιστικής τάξης που ζητούσε «μισθό για την οικιακή εργασία» και είχε γεννηθεί στο πλαίσιο της δραστηριότητας της ομάδας «Εργατική Εξουσία» (*Potere Operaio*) μεταξύ 1967 και 1973, συζητιόταν και στους κύκλους του αριστερισμού και των πρώτων αυτόνομων στην Ελλάδα. Πιο σημαντικό και γοητευτικό γνώρισμα των παραπάνω ιδεών ήταν ότι ξανασυζητούσαν μετά από έναν ολόκληρο αιώνα –και αφού είχαν μεσολαβήσει δύο παγκόσμια σφαγεία– μια επιθετική συγκρότηση της εργατικής τάξης με απτά ιστορικά-εμπειρικά παραδείγματα και δίχως να μπαίνει στο κάδρο η υποστήριξη του κινεζικού, γιουγκοσλαβικού ή σοβιετικού κρατικού κομμουνισμού.

Με το πέρασμα των χρόνων, ο αντίκτυπος των ιδεών αυτών, εφόσον και αυτές δεν τροφοδοτούνταν πλέον από μια δημιουργική εποχή στα εργοστάσια ή εκτός αυτών, σταμάτησε να έχει ισχύ ήδη από τη δεκαετία του 1980. Όταν δηλαδή είχε αρχίσει να εδραϊώνεται ένας διαφορετικός κόσμος σε επίπεδο οικονομίας, πολιτικής και διακρατικών ανταγωνισμών μετά τις ενεργειακές κρίσεις και τους πολέμους της δεκαετίας του 1970. Ο καθένας από τους συντελεστές των παραπάνω περιοδικών έκανε την αυτοκριτική του μόνος του και οι ιδέες τους, απομακρυνόμενες από την εμπειρία –ως σχολή σκέψης– έπαθαν αυτό που έπαθαν και οι ιδέες των προηγούμενων και των επόμενων. Έγιναν πανεπιστημιακά μαθήματα, μουσειακά εκθέματα, φθαρμένες και διαστρεβλωμένες αλήθειες εν είδει σπασμένου τηλεφώνου. Σε μια πρόσφατη συνέντευξη ο Τρόντι έλεγε, ουσιαστικά, ότι η «πίστη στην πρόοδο» ήταν ένα από τα προβλήματα του «επιστήμονα» Μαρξ. Το ότι ο καπιταλισμός θεωρούταν ένα προσωρινό στάδιο της εξέλιξης του ανθρώπου προς τον σοσιαλισμό, ήταν μια εσφαλμένη αντίληψη στην οποία πίστεψε και ο ίδιος. Αυτή η θεωρητική αντίληψη τον έκανε να πιστεύει ότι «η ιστορία», οι νόμοι της ιστορίας, ήταν στο πλευρό των κομμουνιστών και άρα ότι η ήττα που βίωσαν και συνειδητοποιούσαν οι εργατιστές από τις αρχές του 1970 ήδη, ήταν απλώς ένα παροδικό επεισόδιο αυτής της ιστορίας. [2] Από τη σκοπιά τη δικιά μας, της συμπλήρωσης μισού αιώνα ήττας, καταλαβαίνετε βέβαια ότι έχουμε παραπάνω πράγματα να πούμε από τη διαπίστωση των σφαλμάτων της αγάπης του ύστερου Μαρξ στο φανταστικό της προόδου.

Το ζήτημα δεν το πιάνουμε καν εμείς πρώτοι. Πριν 12 χρόνια, το περιοδικό *antifa* είχε γράψει για το θέμα του «σπασμένου τηλεφώνου» των ιδεών της ιταλικής αυτονομίας που στις μέρες μας μισογίνανε ΣΥΡΙΖΑ. Το ζήτημα βέβαια δεν αρθρωνόταν έτσι, αλλά όπως μας ενδιαφέρει στην τωρινή συγκυρία, δηλαδή ως πρόβλημα αφενός

κατανόησης του κόσμου αφετέρου στρατηγικής. [3] Αυτό ακριβώς το πρόβλημα αναδύθηκε και κατά τη διάρκεια της εκδήλωσής μας στη Θεσσαλονίκη, ενώ συζητούσαμε για μια εποχή, αυτή του 1970-1980, στην οποία τόσο ανήλθε και κατήλθε το γυναικείο κίνημα στην Ελλάδα όσο άρχισε να ξεβάφει η αίγλη της θεωρίας του εργατισμού καθώς έχασε τον έως τότε συλλογικό της χαρακτήρα. Η ένσταση στην εκδήλωση για την προίκα έλεγε ότι προτείνουμε μια ανάλυση με βάση την οποία το ελληνικό κράτος ήταν ο μόνος δρών στην ιστορία, δεδομένου ότι η κατάργηση της προίκας υποστηρίχθηκε και ικανοποιήθηκε σαν αίτημα απλώς από διαφορετικούς τομείς του ίδιου κράτους (την τότε κυβέρνηση και τις κυβερνητικές φεμινίστριες). Έτσι, δεν αφήναμε χώρο και δεν περιγράφαμε τον αντίλογο στο κράτος. Αν συνέβαινε αυτό πράγματι, «που είναι η πρωτοβουλία των κινήσεων του προλεταριάτου»; Η ένσταση αντηχούσε την κυκλική αντίληψη των αγώνων που είχαν οι ιταλοί αυτόνομοι και ο Νικ Γουίδερφορντ ανέλαβε να συνοψίσει για χάρη μας: οι εργάτες επιτίθενται, τα αφεντικά απαντάνε και οι εργάτες ξαναεπιτίθενται.

Η σχέση μας με τη θεωρία δεν είναι ευλαβική, η θεωρία δεν είναι παντός καιρού και στο απυρόβλητο, η θεωρία δεν είναι μια αλήθεια για όλο τον κόσμο αλλά μια στρατηγική γνώση-αλήθεια για τον τρόπο που υπάρχουμε. Κατά τα άλλα, σε σχέση με το σχήμα της πρωτοβουλίας των κινήσεων των εργατών, το παραπάνω κείμενο υποστηρίζει ότι τα αφεντικά για να αντιμετωπίσουν τους αγώνες του εργάτη μάστορα, άλλαξαν την παραγωγή. Έπειτα, για να αντιμετωπίσουν τους αγώνες του εργάτη της αλυσίδας τα αφεντικά αναγκάστηκαν να αλλάξουν τον κόσμο όλο, τόσο στο επίπεδο της παραγωγής του κράτους πρόνοιας όσο και στην αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης. Αυτές οι διαδικασίες ήταν διαδικασίες δεκαετιών ολόκληρων, όχι ετών ούτε μηνών και ήταν ταυτόχρονες, σχεδόν σε ολόκληρο τον καπιταλιστικό κόσμο. Αυτά περιέγραψαν οι ιταλοί αυτόνομοι, όπως τα περιέγραψαν, με τους όποιους περιορισμούς συνάντησαν· για παράδειγμα την απόληψη της «λεπτομέρειας» των δύο παγκόσμιων σφαγείων και της επικράτησης του φασισμού. [4] Ακόμη και της γενοκτονίας των Εβραίων, θα προσθέταμε.

Εμείς πιστεύουμε ότι δεν έχει νόημα να συζητάμε σήμερα αυτό το σχήμα με όρους αυθεντικής πιστότητας, αληθινής ερμηνείας των ιερών γραφών της θεωρίας, αν δεν συμφωνήσουμε ότι αυτή η αλήθεια πρέπει να είναι κυρίως στρατηγική. Δηλαδή αν δεν εξηγηθεί την ανάγκη της συγκρότησής μας κατά την οποία μπορούμε να επιλέξουμε τις δικές μας μορφές οργάνωσης. Επιπλέον δεν θα μπορούσαμε να προσκολληθούμε στην ιδέα της προόδου της ανθρωπότητας προς τον σοσιαλισμό και τους νόμους της ιστορίας γιατί η θεωρία, για εμάς, αποτελεί συμπύκνωση της συλλογικής εμπειρίας και, συνεπώς, είναι ανοιχτή στην συλλογική κριτική. Αν δεν μιλάει για τον φασισμό και τον αντισημιτισμό, αν δεν μιλάει για τον οργανωτικό ρόλο του κράτους στην ιστορία, δηλαδή όσα διαπιστώσαμε εμπειρικά και επεξεργαστήκαμε συλλογικά, αυτή δεν είναι η θεωρία μας!

Από κει και πέρα, η κατάργηση της προίκας τη δεκαετία του 1980 δεν έχει αντίπαλους πόλους το φεμινιστικό κίνημα και το ελληνικό κράτος. Ίσα-ίσα, σωστά διαβάζεται πως το ελληνικό κράτος βρισκόταν ήδη μέσα στις μορφές συλλογικής οργάνωσης του φεμινιστικού κινήματος. Η κατάργηση της προίκας δεν ήρθε για να σώσει τις γυναίκες από έναν «αναχρονιστικό θεσμό», αλλά για να αυξήσει την παραγωγική βάση του κράτους και να μετασχηματίσει τους όρους εργασίας –και αναπαραγωγής (οικογένεια)– για γυναίκες και άνδρες. Η κατάργηση της προίκας, μαζί με άλλους νόμους της εποχής της μεταπολίτευσης (βλ. την αλλαγή του Οικογενειακού Δικαίου), δήλωνε τον μετασχηματισμό της οργάνωσης της παλιάς γνωστής καταπίεσης ενόψει πολλών και παγκόσμιων κρίσεων, ενώ πλάσαριζόταν σαν «δικαίωμα».

Αυτό είναι ένα συμπέρασμα για αυτά που υπόσχεται ότι θα μιλήσει το έντυπο για τη Μεταπολίτευση: το κράτος, την αριστερά και εμάς. Η κατάργηση της προίκας απαντούσε σε έναν αθόρυβο στον δημόσιο χώρο αγώνα, έναν αγώνα που διεξαγόταν κατά μόνας και με αρκετές δόσεις βίας, θεσμικής και μη, έναν αγώνα που δεν αποκτούσε για δεκαετίες πολιτική έκφραση στον δρόμο. Αλλά ταυτόχρονα ήταν μια μάχη γύρω από τις υλικές σχέσεις εξουσίας στην οικογένεια, γύρω από τα νεύρα που παράγει ο ένας (ο ανδρικός) μισθός μέσα στο σπίτι, γύρω από την εξάρτηση των γυναικών από τα ανδρικά μέλη του σπιτιού με πρώτο και κύριο τον αρχηγό-πατέρα. Και, τελικά, η κριτική που φωτίσαμε μέσα από το βιβλίο για τη μεταπολίτευση δεν ήταν καν δική μας επινόηση. Έπιανε απλώς ένα νήμα κριτικής που έκαναν ήδη κάποιες αυτόνομες φεμινίστριες της εποχής.

Κύκλοι αγώνων λοιπόν. Πώς μπορεί να ανικνεύσει και να μιλήσει κανείς για αυτή την αθόρυβη μάχη αιώνων που δεν άφησε συλλογικά ίχνη πάρα μόνο στις νομοθεσίες; Μιλώντας με τις μπότες μας; Αυτό δοκιμάσαμε να κάνουμε και εμείς φτιάχνοντας αυτό το κείμενο! Κάτι σαν εργατικές έρευνες στο κοινωνικό εργαστάσιο αγαπητοί σύντροφοι και συντρόφισσες! Σίγουρα μπορεί να γίνει και πολύ καλύτερα; Πεδίο δόξης λαμπρόν!

Αλλά αρκετά συμπεράσματα είναι ήδη παρόντα για το σήμερα και το μέλλον και για πολλά πεδία ανάλυσης. Παράδειγμα πρώτο; Τα «κινήματα» δεν έχουν να κάνουν απαραίτητα με τους κύκλους αγώνων, μπορεί μια χαρά να είναι κομμάτια του κράτους. Παράδειγμα δεύτερο; Τα περιβόητα «δικαιώματα» είναι ένας τρόπος να συνομιλεί κανείς με το κράτος. Και όταν το τελευταίο κρίνει ότι είναι ώριμες οι συνθήκες (π.χ. στη συγκυρία κάποιας πολιτικής-οικονομικής κρίσης), οι αγώνες τότε δικαιώνονται!

Υποσημειώσεις

[1] «Mario Tronti: An Obituary», Sergio Fontegher Bologna, *Endnotes*, 18.8.2023.

[2] «Mario Tronti: I am defeated», *Communists in Situ*, 3.3.2015.

[3] «Η αισιόδοξη αυτονομία και γιατί να την αποφεύγουμε», *antifa* τχ 27 Νοέμβριος 2011.

[4] Στο ίδιο.